

מסע 4 – תשובות

סיפור המסע

שם המסע: איוב 4 – תשובות: מענה ה' וסודו של איוב

קהל יעד: תלמידי י"ב הניגשים לבגרות בתנ"ך מוגברת (5 יח"ל).
המסע הוא הרביעי מבין ארבע המסעות המקיפים את יחידת ההגבר השלישית (והאחרונה).

החומר העיקרי הנלמד במסע זה:

1. איוב פרקים ל"ח, מ' (א-ה).
2. מזמור ע"ג בתהילים (חלק שני).

הרעיון הגדול: מדוע יש צדיק ורע לו.

אורך המסע: 6 שיעורים.

תחנות עיקריות:

- פתיחה – חיפוש התשובות (שיעור 1)
- מענה אליהוא (שיעור 1)
- מענה ה' מן הסערה (שיעור 1)
- הסברים נוספים של הפרשנים לפשר מענה אליהוא (שיעור 1)
- משימת יישום לסיכום (2 שיעורים)

אקלים הלמידה – למידה אישית מקוונת, שיעורים פרונטלים ביוטיוב (המורה יכול להיעזר בחלק מהסרטונים המופיעים בקישורים שבמסע או להעבירם באופן עצמאי), מטלת חקר.

ערכים – אמונה בה' ובהשגחתו.

דרכי למידה – משימת חקר, צפייה בסרטון, קריאת שירים, קריאת מקורות, התבוננות עצמית רפלקטיבית ומשימת סיכום.

יוצר המסע – הרב אבינועם ביר, רכז התנ"ך בישיבה התיכונית בלבב שלם שבירוחם

מבוא – בשער המסע

במסע זה נסיים את לימודנו בספר איוב.

במסענו הראשון בספר למדנו תחילה על האופן שבו, לפי התורה, מנהל ה' את עולמו: מעניש את הרשעים וגומל טוב לצדיקים. לאחר מכן קראנו את תחילת מזמור ע"ג בתהילים, שם ראינו שאסוף שואל מדוע הנהגה זו אינה ניכרת במציאות, שהרי אנו רואים כי יש צדיקים סובלים וכי יש רשעים שלווים ומאושרים. שאלה זו התחדדה עוד יותר כאשר קראנו אודות דמותו של איוב. איוב תואר כצדיק גדול, אך למרות כל זאת ראינו כיצד הוא סובל סבל בל יתואר. מסע זה הותיר אותנו בשאלה כיצד ניתן ליישב בין תורת הגמול, כפי שהיא מתוארת בתורה, לבין המציאות, כפי שאסוף מתאר אותה וכפי שאיוב הדגים אותה.

במסע השני שמענו כיצד איוב מקלל את יומו וראינו את תגובות הרעים לקללתו. למדנו את נאומיהם הראשונים של אליפז ובלדד (כמדגם מיצג) וראינו את טענתם העקרונית: העולם אכן מתנהל לאור תורת הגמול שבתורה, ואם איוב סובל אז כנראה שהוא חטא במשהו.

במסע השלישי למדנו את מענותיו של איוב. ראינו כי הוא מתעקש על כך שהוא לא חטא וכי הוא סובל שלא כדין. אך יתר על כן, הוא בא בטרוניה קשה לא רק כנגד ה' שעולל לו כל זאת, אלא גם כלפי רעיו שבמקום לעודד אותו ולמוך בו, הם מוכיחים אותו ומרביצים בו שיחות מוסר.

במסע הנוכחי נראה כיצד הדיון בין איוב לרעיו נחתם, וכיצד לבסוף ה' עצמו מתגלה ומבקש לענות לאיוב על שאלותיו. ננסה ללכת בעקבות כמה פרשנים ולהבין – מה בעצם התשובה שמציע לנו ספר איוב? מדוע יש ייסורים בעולם?

במסע תתלווה אותנו רחל המשוררת, שבכמה מובנים חייה רוויי הסבל והמכאוב היו דומים לחייו של איוב, ושכמותו גם היא ביקשה בשירה לתאר את חוויותיה ולמצוא לסבלה פשר ותכלית.

להסתקרן: "דֶרֶךְ מְכָאוֹב וְדֶרֶךְ עֵמֶל"

האזינו לשר הבא – "רק על עצמי לספר ידעתי" שכתבה רחל המשוררת – ועיינו היטב במילותיו המופיעות כאן:

<https://www.youtube.com/watch?v=Zh5OihPiNZQ>

רק על עצמי לספר ידעתי.
צר עולמי כעולם נמלה,
גם משאי עמסתי כמוה
רב וכבד מכתפי הדלה.

גם את דרכי – כדרךך אל צמרת –
דרך מכאוב ודרך עמל,
יד ענקים זדונה ובוטחת,
יד מתבדחת שמה לאל.

כל ארחותי הליז והדמיע
פחד טמיר מיד ענקים.
למה קראתם לי, חופי הפלא?
למה קזבתם, אורות רחוקים?

- איזה דמיון מוצאת המשוררת בין חייה לבין חיי הנמלה?
- מהי לדעתכם יד הענקים הזדונית המוזכרת בבית השני? מה היא מעוללת למשוררת?
- כיצד הפחד מאותה יד עיצב את חייה?
- מה לדעתכם הקשר בין חווית החיים המתוארת בשיר לבין ספר איוב? נסו לפרט.

אתם מוזמנים כעת להזין ללחן נוסף של שיר זה:

<https://www.youtube.com/watch?v=3dbDkljOzil>

- איזה לחן יותר מתאים לדעתכם למילות השיר? מדוע?

ומה אומרים עכשיו? (פרק כ"ח)

מה אומר לכם התמרור הבא?

פעם אחר פעם, במשך שלושה סבבים של נאומים, טענו הרעים כנגד איוב שהוא סובל בגלל שהוא חטא. כדרכו של נאום, משלב לשלב השפה הפכה בוטה יותר, הקולות לצורמים יותר וההאשמות כנגד איוב הפכו לחריפות מאוד. כך למשל יאמר אליפז בנאומו השלישי (בפרק כ"ב):

רעתך רבה, ואין קץ לעונתיך.
כי תחבל אחיך חנם, ובגדי ערומים תפשיט.
לא מים עיף תשקה, ומרעב תמנע לחם [...].
אלמנות שלחת ריקם, וזרעות יתמים ידכא.

- גם בלי להבין כל מילה ומילה, האם לדעתכם אליפז באמת חושב את הדברים האלו על איוב, או שהם נפלטו מפיו בלהט הוויכוח?
- האם קרה לכם פעם שבמהלך ויכוח מצאתם את עצמכם אומרים דברים חריפים יותר ממה שהתכוונתם או ממה שאתם באת חושבים?
- האם לדעתכם יש דרך להימנע מכך?

מנגד, גם איוב מרגיש שאין לו עם מי לדבר. הרעים מסרבים להקשיב לו והוא מגיע למסקנה שהדיון הזה מוליך למבוי סתום (שזה פשרו של התמרור שעיימו פתחנו, למי שלא ידע).

משום כך הוא נושא שלושה נאומי סיכום.

כעת נלמד את אחד משלושת נאומיו (פרק כ"ח) ובו הוא יטען שאין ביכולתו של האדם להסביר מדוע הוא סובל.

צפו בסרטון הבא וענו על השאלות:

<https://youtu.be/AvnKuMJ6fw8>

לפי דברי איוב בפרק כ"ח,

- איזה יתרון יש לאדם על פני החיות?
- באיזו פעולה מוצא איוב דוגמה לתושייה האנושית המיוחדת?
- באיזה אופן האדם יכול לקנות לו חכמה?
- אם החכמה היא רק אצל אלוהים, אז מה נדרש מן האדם עצמו לעשות?

ושאלות למחשבה:

- אם אתם הייתם מבקשים להדגים את תושיית האדם – על איזה תחום הייתם מדברים?
- האם אתם מסכימים עם קביעתו של איוב שלאדם אין יכולת לקנות חכמה? מדוע?

מענה אליהוא

אחרי שנסתם הדיון בהגיעו למבוי סתום, בפרק ל"ב עולה לפתע שחקן חדש למגרש: אליהוא. וכך מתאר הספר:

א. וישבתו שלשת האנשים האלה מענות את-איוב, כי הוא צדיק בעיניו.
ב. ויחר אף אליהוא בן-ברקאל הבוזי ממשפחת-רם.
באיוב חרה אפו על-צדקו נפשו מאלהים.
ג. ובשלשת רעיו, חרה אפו, על אשר לא-מצאו מענה, וירשעו את-איוב.
ד. ואליהו חכה את-איוב בדברים, כי זקנים-המה ממנו לימים.
ה. וירא אליהוא כי אין מענה בפי שלשת האנשים, ויחר אפו.
ו. ויען אליהוא בן-ברקאל הבוזי ויאמר:

- מדוע הרעים חדלים לענות לאיוב על טענותיו?
- כיצד חש אליהוא לנוכח שתיקתם? ומה הוא חש כלפי איוב עצמו?
- מדוע הוא שתק עד עכשיו ("חכה [...] בדברים") ולא דיבר קודם לכן?

במסע זה לא נלמד את תוכן דבריו הארוכים של אליהוא (ארבעת נאומיו משתרעים על שישה פרקים!). אך לצאת בלא כלום אי אפשר, ולכן נציץ מעט בפתיחת דבריו:

צעיר אני לימים, ואתם ישישים; על-כן זחלתי ואירא, מחות דעי אתכם.

אמרת: ימים ידברו; ורב שנים, ידיעו חכמה [...]
הן הוסלתי, לדברכם אֶזֶן [...] ועדיכם אֶתְבוֹנָן:
והנה אין לאיוב מוכיח, עונה אֶמְרֵי מִכָּם [...]
כי-לא ידברו, פי עמדו, לא-ענו עוד!
אענה אף-אני חלקי; אַחֲזֶה דְעֵי אף-אני [...]
אֶדְבֶּרָה וְרוּח-לִי; אֶפְתַּח שִׁפְטֵי וְאֶעֱנֶה.

- מה הייתה הנחת היסוד הראשונה של אליהוא? מה הוא חשב שיקרה כאשר רעיו של איוב ידברו?
- מה הוא נוכח לדעת בזמן שהוא האזין להם?
- מה גרם לו להחליט לפתוח את פיו בסופו של דבר?
- לשם מה הוא מחליט לדבר? מתוך איזה רגש הוא עושה זאת?

ואלינו:

- האם גם אתם נקלעתם פעם לסיטואציה דומה? מה היא?
- האם גם אתם הייתם מסוגלים להתאזר בסבלנות ולא להתפרץ מיד ולדבר?
- האם חשתם פעם שאתם חייבים לדבר ושאינ ביכולתכם לשתוק יותר? מה רציתם לומר?

כאמור, במסע זה לא נלמד את נאומיו של אליהוא, אך יש מן הפרשנים הטוענים שעיקר התשובה שספר איוב מבקש ללמד אותנו מצויה בנאומים אלה דווקא, ולא בנאומיו של ה' (וזאת נראה כעת).

להעמקה: מעלת הייסורים בתפיסת אליהוא

אליהוא טוען שגם איוב טועה וגם הרעים טועים. איוב טועה באופן שבו הוא מגיב כאשר באים עליו ייסורים והרעים טועים בכך שהם מנסים להצדיק את ה' ולתת סיבה ברורה לייסורים שבאו על איוב.

אז מהו אם כן המעשה הנכון? כיצד על האדם הסובל להגיב?

לדעת אליהוא (או כך לפחות מבינים מדבריו כמה מן הפרשנים), האדם הסובל לא אמור לעסוק בחיפוש הסיבות לסבל שלו, אלא בתוצאות שלו. לאמור: איוב, אל תשאל 'למה אני סובל?', אלא שאל 'לאן אני יכול לקחת את הסבל הזה?', 'איך אני יכול להשתמש בו כדי להפוך עצמי לאדם טוב יותר?'.
אז מהו אם כן המעשה הנכון? כיצד על האדם הסובל להגיב?

אליהוא מכיר בכך שאין לנו יכול להבין מדוע קורים לנו דברים רעים. ולכן, לפי דעתו, עצם העיסוק בשאלה הזו מוטעה – בין אם בגישת איוב ובין אם בגישת הרעים. אך יותר מכך, העיסוק בשאלה הזו מסיט את דעתו של האדם מהעיקר. והעיקר הוא לנסות ולרתום את הייסורים למשהו חיובי, למנף אותם עדי לעשות טוב – לעצמו ולסביבתו.

מה דעתכם על גישה זו לייסורים?

האם אתם מסוגלים לדמיין כיצד אדם סובל ומתייסר רותם את צערו כדי לפעול לעשיית טוב?

האם אתם מכירים סיפורים על אנשים שכאלו?

חפשו בגוגל את אחד מהשמות הבאים, וקראו עליו קצת:

- הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם (האדמו"ר מצאנז)
- מירי ארנטל
- הרב ישעיהו הבר
- מרים פרץ
- דוד חטואל
- רונה רמון

איזה אסון אירע לדמות שקראתם עליה?

כיצד דמות זו רתמה את צערה לעשייה חיובית?

ושאלה למחשבה:

- האם לדעתכם אפשר לראות בדברי אליהוא תשובה כנה לחידת הייסורים? הסבירו.

קראו את השיר הבא של רחל המשוררת (שמלווה אותנו במסע זה בכמה משיריה).
השיר נושא את המוטו "ימחץ וידו תרפינה", הלקוח מתוך נאומו של אליפז שאמר לאיוב:

הנה אשרי אנוש יוכחנו אלוה ומוסר שדי אל-תמאס.
כי הוא יכאיב ויחבל ימחץ וידו תרפינה.
בשש צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע.

והרי השיר:

ואם לא רפאה היד המוחצת
אם אין לה צרי לצקת ללב
חטוא לא חטאה לי – בחרתי בעצב
היטיבה עמי כי רציתי בכאב.

רציתי בכאב. בכאב מנצח,
בכאב מטהר, מעניק ומפנה;
כאת-החורשים לי חדו הפולח,
נטפי דמעותיו כאגלי היורה.

בנוף עצבון קמה משתרעת, –
גרני השוממת נכון לך יבול!
ואם לא חבשה היד הפוצעת –
הגדילה חסדה ... גמלה לי הגמול ...

(רחל המשוררת)

- מהי "היד המוחצת" שעליה מדברת המשוררת?
- מדוע לדעתכם היא לא רואה במחיצה הזו "חטא"?
- כיצד משפיע הכאב על המשוררת?
- הסביר את הדימוי של החריש, הגשם המשקה והיבול הצומח. מה מסמל כל שלב?
- על איזה חסד מדברת המשוררת?
- האם תוכלו להסביר חסד זה לאור מה שלמדנו עכשיו על נאומו של אליהוא?

להרחבה ראשונה:

האזינו לשיחה של דוד חטואל, המספר על צמיחה מתוך הסבל והייסורים.

[שימו לב: השיחה עצמה אינה קצרה, אך ניתן להגדיל את מהירות ההשמעה שלה, כיוון שקצב הדיבור בשיחה זו איטי מעט].

השיחה של דוד חטואל:

<https://www.youtube.com/watch?v=urt1cWsRyDY&feature=youtu.be>

ולרחבה שנייה:

צפו בסרט הדוקומנטרי הבא העוסק בחייה של רחל המשוררת:

<https://www.youtube.com/watch?v=yxwtw9CNgFg>

- האם תוכלו להסביר טוב יותר את שירה, לאור סיפור חייה של המשוררת?

לחקור: מענה ה' מן הסערה (פרק ל"ח)

במהלך כל מחזורי הויכוחים, איוב ביקש שה' עצמו יבוא ויאמר לו מדוע הגיעו עליו כל האסונות. והנה, בפרק ל"ח אנו קוראים כי כך לכאורה אכן קורה. ה' מתגלה לפני איוב מן הסערה ומבקש לענות לו על טענותיו: "וַיַּעַן ה' אֶת אִיּוֹב מִן הַסַּעֲרָה...".

קודם שנעבור ונלמד את דברי ה', ננסה לענות לעצמנו על השאלות הבאות:

- לאור מה שאנו יודעים על איוב ועל הספר, מה איוב מבקש לשמוע מה'?
- לאילו דברים איוב מצפה שה' יתייחס?
- האם יש לנו ניחוש או השערה, מה ה' יענה לאיוב? פרטו.
- מדוע התגלות ה' קוראת דווקא מן הסערה? מהי הסערה שממנה ה' מתגלה?
- אם אנחנו היינו סובלים חלילה, האם היינו מעוניינים שה' יתגלה אלינו? ומה היינו מקווים לשמוע או ללמוד באותה ההתגלות?

כעת נעבור לקריאת מענה ה'.

שימו לב, מענה ה' משתרע על פרקים ל"ח-ל"ט, ואולם אנו נלמד רק את חציו הראשון.

קראו כעת את פסוקי הפרק (בהבנה ראשונית, אינכם צריכים להיעזר בפרשנים. לפסוקים נוספו כותרות משנה להקלת ההבנה).

תוך כדי קריאה נסו להגדיר לעצמכם:

- מה ה' בדיוק אומר לאיוב?
- אילו טיעונים הוא מעלה?
- האם יש כאן תשובה שמסבירה מדוע איוב סובל?

- (א) ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר:
(ב) מי זה מחשיך עצה במלין בלי דעת?
(ג) אָזר נא כגבר חלציך ואשאֶלְךָ והודיעני.

בריאת הארץ

- (ד) איפה היית ביסדי ארץ? הגד, אם ידעת בינה!
(ה) מי שם ממדיה כי תדע? או מי נטה עליה קו?
(ו) על מה אדניה הטבעו? או מי ירה אבן פנתה?
(ז) בָּרֶן יחד פוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים.

בריאת הים

- (ח) ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצא?
(ט) בשומי ענן לבשו וערפל התלתו?
(י) ואשבר עליו חקי ואשים בריח ודלתים.
(יא) ואמר: עד פה תבוא ולא תסיף, ופא ישית בגאון גליך.

בריאת היום

- (יב) המימיק ציית בקר? ידעתה השחר מקמו?
(יג) לאחז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה.
(יד) תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש.
(טו) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר.

הכרת המרחבים

- (טז) הבאת עד נבכי ים? ובחקר תהום התהלכת?
(יז) הנגלו לך שערי מות? ושערי צלמות תראה?
(יח) התבוננת עד רחבי ארץ? הגד, אם ידעת כלה!
(יט) אי זה הדרך ישכן אור? וחשך אי זה מקמו?
(כ) כי תקחנו אל גבולו וכי תבין נתיבות ביתו.
(כא) ידעת, כי אז תולד ומספר ימיו רבים.

השליטה בחורף

- (כב) הבאת אל אצרות שלג? ואוצרות ברד תראה?
(כג) אשר חשקתי לעת צר ליום קרב ומלחמה.
(כד) אי זה הדרך יחלק אור? יפץ קדים עלי ארץ?
(כה) מי פלג לשטף תעלה? ודרך לחזיז קלות?
(כו) להמטיר על ארץ לא איש, מדבר לא אדם בו?
(כז) להשביע שאה ומשאה ולהצמיח מצא דשא?
(כח) היש למטר אב? או מי הוליד אגלי טל?
(כט) מבטן מי יצא הקרח? וכפר שמים, מי ילדו?
(ל) כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלקדו.

בריאת הכוכבים והנהגתם

- (לא) התקשר מעדנות כימה? או משכות כסיל תפתח?
(לב) התציא מזרות בעתו? ועיש על בנייה תנחם?
(לג) הידעת חקות שמים? אם תשים משטרו בארץ?

הגשם והשלג

- (לד) התרים לעב קולך? ושפעת מים תכסך?
- (לה) התשלח ברקים וילכו? ויאמרו לך הננו?
- (לו) מי שת בטחות חכמה? או מי נתן לשכני בינה?
- (לז) מי יספר שחקים בחכמה? ונבלי שמים מי ישיב?
- (לח) בצקת עפר למוצק ורגבים ידבקו.

- נסו להגדיר בכמה מילים את נושא הפרק.
- מה האמירה העקרונית שה' מעלה במהלכו?

חשבו: אם אתם הייתם איוב, כיצד הייתם מגיבים לטיעונים כגון אלו?

בתחילת פרק מ', לאחר סיום מענה ה', נאמר:

- (א) ויען ה' את איוב ויאמר:
- (ב) הרב עם שדי יסור? מוכיח אלוה יעננה!
- (ג) ויען איוב את ה' ויאמר:
- (ד) הן קלתי, מה אשיבך? ידי שמתו למו פי.
- (ה) אחת דברתי ולא אענה, ושתיים ולא אוסיף.

- האם איוב מגיב כפי שציפיתם שגיב? פרטו.
- מה תחושתכם ביחס לתגובתו? אתם מסכימים איתה?
- האם לדעתכם אכן יש כאן מענה לשאלות שאיוב העלה כלפי ה' לאורך הספר?

לסיכום לימוד מענה ה', צפו בבקשה בסרטון הבא, שבו הרב אבינועם ביר קורא את הפרק ומסביר אותו לפרטיו:

<https://youtu.be/eMv9Sk-gfeM>

- האם בעקבות הסרטון אתם מבינים יותר את מקומו של הפרק בספר, או שהוא דווקא חיזק את השאלות שיש לכם ביחס אליו? פרטו.
- האם אתם עצמכם קיבלתם תשובה שסיפקה אתכם לשאלה הגדולה שמעלה ספר איוב?

בתחנה הבאה נפגש נפגוש כמה כיווני תשובה נוספים לשאלת הגמול בספר איוב.

לחקור: מדוע צדיקים סובלים? פשר חידת איוב וה"איוביות" שבעולם

כפי שראינו במסע השני, לאורך הספר ביקשו הרעים להסביר לאיוב מדוע הוא סובל.

- האם תוכלו לתרגם את תשובתם לאמירה כללית יותר על האופן שבו ה' משגיח על העולם?
- האם תוכלו לתת הסבר לכך שאנו רואים סביב שישנם צדיקים שסובלים?
- האם תשובה זו מתיישבת על ליבכם? מדוע?

כאשר למדנו את מענה ה' לאיוב, נוכחנו שגם שם יכולה להיות מעין תשובה לשאלה זו.

- האם תוכלו לומר מה היא התשובה שעלתה מתוך מענה ה'?

כעת נשמע על שתי גישות נוספות המבקשות להסביר מדוע, לדעת ספר איוב, צדיקים סובלים. זאת באמצעות הסרטון של הרב אבינועם ביר:

<https://youtu.be/LkrumVjhrWU>

- לאור מה ששמעתם בסרטון, כיצד הרמב"ן מסביר את העובדה שצדיקים סובלים?
- וכיצד מסביר זאת הרמב"ם?
- אם איזו גישה קל לכם יותר להזדהות? מדוע?

תשובתו של אסף לשאלת הגמול – בחזרה למזמור ע"ג בתהילים

כזכור, במסענו הראשון בספר איוב למדנו את חלקו הראשון של מזמור ע"ג בתהילים. שם הוא מספר כיצד הוא כמעט ואיבד את אמונתו כאשר הוא הביט סביב וראה כיצד הרשעים משגשגים והוא עצמו, שמנסה להיות צדיק, סובל:

(ב) ואני כמעט נטיו רגלי / כאין שפכו אשרי.
(ג) כי קנאתי בהוללים / שלום רשעים ארעה [...]
(יג) אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי.
(יד) ואהי נגוע כל היום ותוכחתי לבקרים.

כעת נלמד את חציו השני של המזמור, שבו הוא אומר מה חולל אצלו את המהפך האמוני.

בחרו אתם כיצד תלמדו מזמור זה.

- **אפשרות ראשונה: עיון עצמי בפסוקים.** עיינו בפסוקי המזמור המופיעים למטה. תחילה נסו להבין את הכתוב בעצמכם, ורק לאחר מכן העזרו בפירוש-תרגום שמופיע מתחת לפסוקים בסוגריים ובצבע אדום.
- **אפשרות שנייה: צפייה בסרטון.** צפו בסרטון הבא שבו הרב אבינועם ביר קורא את פסוקי המזמור ומסביר אותם ואת הרעיון המובע בהם:

<https://youtu.be/B3JGATydjMg>

מזמור ע"ג (חלק שני):

פתרון 1: סוף הרשעים לאבדון
(יז) עד אבוא אל מקדשי אל / אבינה לאחריהם.
[עד שהגעתי אל המקדש והבנתי מה יהיה סופם (של הרשעים)]
(יח) אך בהלקות תשית למו / הפלתם למשואות.

[איך אתה עושה להם תחבולות כדי להפילם ולהחריבם]

(יט) איך היי לשמה כרגע / ספו תמו מן בלהות.

[איך בבת אחת יהפכו לשממה והפחד יחסלם]

(כ) כחלום מהקייץ / אדני בעיר צלמם תבזה.

[כמהירות יקיצה מחלום כך ה' תחסל אותם]

פתרון 2: הטוב האמיתי הוא הקרבה לה'

(כא) כי יתחמץ לבבי / וכליותי אשתונן.

[בזמן הלבטים שלי כשליבי וכליותי כאבו על המצב]

(כב) ואני בער ולא אדע / בהמות הייתי עמך.

[הייתי טיפש שלא יודע, כמו בהמה]

(כג) ואני תמיד עמך / אחזת ביד ימיני.

[שהרתי תמיד הייתי איתי ואחזת ביד]

(כד) בעצתך תנחני / ואחר כבוד תקחני.

[עצותיך מובילות אותי (ולבסוף) תעניק לי כבוד רב]

(כה) מי לי בשמים ועמך לא תפצתי בארץ.

[אין לי מלבדך אף עוזר בשמים ובארץ, וגם אינו רוצה]

(כו) כלה שארי ולבבי / צור לבבי וחלקי אלהים לעולם.

[ליבי וגופי משתוקקים תמיד לאלוהים, ובו ליבי בוטח]

(כז) כי הנה רחוקיך יאבדו / הצמתה כל זונה ממך.

[אבל הרחוקים ממך (הרשעים) יושמדו, כי אתה משמיד את מי שעוזב אותך]

(כח) ואני קרבת אלהים לי טוב / שתי באדני ה' מחסי לספר כל מלאכותיך.

[ולי עצמי יש את הטוב האמיתי: קרבת אלוהים. בו אני חוסה כדי לספר על פעולותיך]

כעת, לאחר שלמדנו את הפרק (באופן עצמאי או בסיוע הסרטון), ננסה לענות על השאלו הבאות:

- לאיזה מקום הגיע אסף, לפי פסוק יז?
- מה הוא הבין לפתע, בהגיעו למקום זה?
- לפי פסוקים יז-כ, כיצד ניתן להסביר את הצלחת הרשעים?
- האם תשובה בו מתיישבת על דעתכם? מדוע?
- לפי פסוקים כא-כח, כיצד ניתן להסביר את סבלות הצדיקים?
- האם תשובה בו מתיישבת על דעתכם? מדוע?
- האם יש בפסוקים אלו התייחסות נוספת לגורלם של הרשעים? אם כן – מהי?

לסיכום לימוד המזמור נוכל לצפות בסרטון קצר שבו הרב מרן מציג בקצרה את הרעיון המרכזי המובע בו:

<https://youtu.be/tkiogzWHdVU>

ושאלת אתגר:

קראו את השיר הבא, שכתבו טליה בן שלום ונעה נבנצאל:

ברגעים קשים
בקשנו לראות לא
רק פרפורי גסיסה,

אֵלָא גַם חֲבֵלֵי לָדָה.
זְכִינוּ לְרֵאוֹת אֶת
עוֹפוֹת הַחוֹל מְמַרְיָאִים,
מִתְנַעְרִים מֵעֶפֶר
וּמִבְקָשִׁים לְגַעַת בְּשָׁמַיִם.
כְּמָה קָסָם מִסְתַּתֵּר
תַּחַת הַקְּלָפוֹת, כְּמָה יִפִּי
צוּמַח בֵּין הַשְּׂבָרִים.

לאור איזו גישה, מבין שלל הגישות שלמדנו במסע זה, הולכות המשוררות בשיר זה? (תזכורת: בעלי הגישות השונות היו הרעים, ה', אליהוא, רמב"ן, רמב"ם ואסף).

סיכום הלימוד

במסע זה ביקשנו לשמוע את התשובות השונות שניתנו לשאלה מדוע הצדיקים לעיתים סובלים. לאורך המסע שמענו כמה תשובות שונות:

- **תשובת הרעים של איוב** – יש בעולם שכר ועונש ברורים, ואם הצדיקים סובלים, כנראה שהם נענשים על חטאים מסוימים שיש להם.
- **תשובת מענה ה' מן הסערה** – לאדם אין יכול להבין את האופן שבו מנהיג ה' את עולמו, ולכן עצם המחשבה שאפשר לאדם לענות על השאלה הוא שגוי. לא נבין וזהו.
- **תשובת רמב"ן** – אין לנו פרספקטיבה נכונה. מערכת השכר והעונש פועלת במישור רחב הרבה יותר מהמישור המצומצם שבו אנחנו רואים את הדברים, ולכן ההבנה שלנו שגויה. אדם מקבל גמול לא רק על חייו בגלגול הזה, אלא גם על מעשיו בגלגולים קודמים, וממילא כל מה שאנו רואים הוא חלקי ואין לנו יכולת להבין אותו לאמיתו. [ובאופן דומה אפשר לדבר לא על גלגולי נשמות, אלא על העולם הבא, שגם הוא מרחיב מאוד את המישור שבו פועלת מערכת השכר והעונש].
- **תשובת רמב"ם** – נכון, לפעמים צדיקים סובלים בלא שזה מגיע להם. זה מאוד נדיר, אבל אין מה לעשות. זה טבע העולם, כיוון שזהו עולם חומרי ומוגבל וממילא יש בו חסרונות שנובעים מהטבע שלו.
- **תשובת אסף (תהילים ע"ג)** – המפגש עם ה' הוא המענה. ההבנה שה' מנהל את המציאות, היא שנותנת את המענה העמוק לתחושה של חוסר הצדק. זו אינה תשובה שכלתנית, אלא חוויתית אמונית. ועל זה האופן, שאלותיו של איוב הטרידו אותו כל עוד ה' הסתיר ממנו את פניו, אך ברגע שהוא התגלה אליו איוב מכריז שיותר הוא לא יפצה את פיו. לא כי הוא מבין שהוא לא יוכל להבין, אלא כי הוא מבין שההבנה שלו כבר לא נצרכת. אלוהים כאן! הוא משגיח! הוא רואה אותנו! וזה מה שחשוב לו.

כעת, לסיכום הלימוד, נעיין בשיר נוסף של רחל המשוררת, הכותבת כך:

תַּנְיָ כִּי פְתוּחַ בְּסֶפֶר אִיּוֹב.
– אִישׁ מְפֹלָא! לְמַדְנוּ גַם אָנוּ
לְקַבֵּל אֶת הָרַע כְּקַבֵּל אֶת הַטוֹב
בְּבִרְכָה לְאֵל שֶׁהָכֵנוּ.

לוי כְּמוֹךְ נִדַּע בְּהֶגְהָ וְהִי
לְפָנָיו לְשַׁפֵּךְ אֶת הַשִּׁיחַ,

יְכַמֹּךְ נְבוֹאָה בְּחִיקוֹ הָאֵלֶּה
אֶת הָרֹאשׁ הָעֵינִי לְהַנִּיחַ.

מטלת יישום: לפגוש את ה"איובים" שסביבנו

במסע זה ביקשנו לנסות ולגעת מעט בתשובות השונות שניתנו לשאלה הגדולה שמעלה ספר איוב: מדוע דברים רעים קורים לאנשים טובים? אבל הלימוד עד כה היה עיני ומנותק מהחיים שלנו ומן הסביבה שלנו. במטלה זו נבקש לבחון כיצד אנשים מההווה שלנו שסבלנו וחוו קשיים (גם אם לא ברמה של איוב) ידעו להתמודד איתם.

ומה המטלה?

בחרו בדמות מהסביבה הקרובה שלכם (שכן, קרוב משפחה, חבר או מכר) שעבר ניסיון קשה בחייו ושהוא חווה ייסורים, אך הוא נותר דתי ומאמין. מומלץ לבחור דמות שעודנה חיה, כדי שתוכלו לשוחח איתה ישירות אודות הסיפור שלה, אך אם תבחרו בדמות שכבר הלכה לעולמה – תצטרכו לשוחח עם אדם שהיה קרוב לה ושהכיר אותה היטב.

תוכלו לבחור בדמות שנפצעה או התמודדה עם מחלה קשה, שחוותה טראומה, שאיבדה קרוב משפחה במוות לא טבעי או שהתנסתה בסבל רב אחר.

שוחחו עם אותה הדמות (או עם המכר הקרוב שלה) ובררו:

- מה היה סיפור הקושי והייסורים?
- כיצד היא התמודדה עם הקושי? גם ברמה הטכנית וגם ברמה הנפשית-אמונית.
- האם הקושי והניסיון השפיעו על אמונתה? כיצד?
- האם היא קיבלה משהו מהקושי הזה או למדה ממנו משהו?
- האם היא יכולה לשתף גם אנשים אחרים במה שהיא למדה או קיבלה מהקושי?

לאחר מכן העלו את הסיפור על הכתב לפי הסעיפים המוצעים כאן:

המשימות:

1. **סיפורה הניסיון:** תארו בהרחבה את סיפור הרקע של הניסיון והייסורים. ספרו על הדמות, על הקשר שלה אליכם, ועל הנסיבות שהביאו אותה לעמוד בניסיון. [300 מילים, בערך. 25 נק']
2. **תיאור ההתמודדות:** תארו את האופן שבו הדמות התמודדה עם הייסורים שפקדו אותה ועל התהליך שהיא עברה. כיצד היא חשה במהלך הניסיון? מה היה הכי קשה לה? מניין היא מצאה את הכוח לעמוד בניסיון זה? [300 מילים. 25 נק']
3. **תיאור התהליך האמוני:** ספרו על התהליך האמוני שהדמות עברה. באיזה אופן הקושי השפיע עליה? האם היו לה שאלות באמונה? אילו תשובות היא שמעה? אילו תשובות היא קיבלה? וכמובן – האם יש לה מה ללמד גם אותנו בנושא האמונה. [300 מילים. 25 נק']
4. **תמונה:** הציגו תמונה אחת הקשורה לסיפור שהבאתם. התמונה יכולה להתייחס לדמות עצמה, למקום שבו היה הניסיון, לדמות אחרת שהייתה קשורה אליו או לכל דבר אחר

שלדעתכם יכול להעשיר את הסיפור. הוסיפו הסבר קצר לתמונה שבחרתם ולסיבה שבגללה בחרתם דווקא בתמונה זו. [50 מילים. 10 נק']

5. **רפלקסיה כללית:** כתבו סיכום שיתייחס לכל ארבעת המסעות שעברנו בספר איוב. בסיכום, שיבוסס על מבט עצמי, התייחסו לשאלות הבאות:

- האם השאלה שבה עוסק ספר איוב מטרידה אתכם? כיצד?
- האם מצאת לשאלה זו פתרון? ומהו?
- מה היה הכי משמעותי עבורכם בלמידת הספר? פרטו ונמקו.
- האם נותרו שאלות פתוחות שלא קיבלתם עליהן מענה? הרחיבו.
- מה הייתם רוצים לומר לאיוב, לו הייתם פוגשים אותו היום?

[200 מילים. 15 נק']

להעמקה ולעשרה – איוב, משל היה?

בתלמוד הבבלי ישנה מחלוקת חשובה בשאלה כיצד להתייחס לספר איוב.

יש חכמים הרואים בו סיפור ממשי, ולפיכך מנסים לתארך אותו לזמנים שונים, ויש הרואים בו סיפור בדוי שעיקרו אינו בריאליה, אלא במסר. ובלשון הגמרא: "איב לא היה ולא נברא, אלא משל היה" (ובדעה זו צדד הרמב"ם במורה הנבוכים ג', כב).

מומלץ רצוי להקדיש לסוגיה זו שיעור (על אף שהיא איננה חלק מתוכנית הלימודים הרשמית) ולעסוק בדעות השונות.

[לצורך הכנת השיעור המורה יוכל להיעזר במקורות הבאים:

שיעור של הרב שרלו:

<https://youtu.be/RuXKL4qLPw0>

(אפשר להתחיל להאזין מדקה 10:00).

שיעור של הרב שלמה אבינר:

https://youtu.be/_ECdpeU7Dew

ומעבר למקורות הרגילים (כגון דעת מקרא וכו') ניתן לעיין גם במראי המקום הבאים:

פרופסור חננאל מאק, "אלא משל היה", הוצאת בר אילן.

הרב חנן פורת, "תנ"ך שבע"פ, בפרק על ספר איוב].

ולסיוס סיומת – פרק מ"ב

כעת נקרא את סיומו של ספר איוב.

א וַיַּעַן אִיּוֹב אֶת-יְהוָה; וַיֹּאמֶר.

ב ידעת (ידעתי), כי-כל תוֹכְלִי; וְלֹא-יִבְצֵר מִמֶּךָּ מִזְמָה.

ג מִי זֶה, מַעֲלִים עֲצָה-- בְּלִי-דַעַת:

ד לִכֵּן הִגַּדְתִּי, וְלֹא אָבִין; נִפְלְאוֹת מִמֶּנִּי, וְלֹא אֲדַע.

ה שָׁמַע-נָא, וְאִנְכִי אֲדַבֵּר; אֲשַׁאֲלֶךָ, וְהוֹדִיעֵנִי.

ו הַלְשַׁמְע-אֲזִן שְׁמַעְתִּיךָ; וְעַתָּה, עֵינֵי רְאִיתְךָ.

ז עַל-כֵּן, אֲמַאֵס וְנַחֲמֵתִי-- עַל-עֶפְר וְאֶפֶר.

ז וַיְהִי, אַחֲרֵי דַבַּר יְהוָה אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה--אֶל-אִיּוֹב; וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אֱלֹהֵיפֶז הַתִּימְנִי, חָרָה אַפִּי בְךָ וּבִשְׁנֵי רַעֲיֶיךָ--כִּי לֹא דִבַּרְתָּם אֵלַי נְכוֹנָה, כְּעַבְדֵי אִיּוֹב. {0} ח וְעַתָּה קְחוּ-לָכֶם שִׁבְעָה-פָּרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וְלָכוּ אֶל-עַבְדֵי אִיּוֹב, וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה בְּעַדְכֶם, וְאִיּוֹב עַבְדִּי, יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם: כִּי אִם-פָּנִיו אֲשָׂא, לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם נְבִלָה--כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה, כְּעַבְדֵי אִיּוֹב. ט וַיִּלְכוּ אֱלֹהֵיפֶז הַתִּימְנִי וּבְלִדְד הַשּׁוּחִי, צֹפֵר הַנְּעֻמֵתִי, וַיַּעֲשׂוּ, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים; וַיְהִי; וַיֵּשֶׂא יְהוָה, אֶת-פָּנָיו אִיּוֹב. י וַיְהִי, שָׁב אֶת-שִׁבְיַת (שְׁבוּת) אִיּוֹב, בְּהִתְפַּלְלוֹ, בְּעַד רַעְיוֹ; וַיִּסֹּף יְהוָה אֶת-כָּל-אֲשֶׁר לֹא-אִיּוֹב, לְמִשְׁנָה. יא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו כָּל-אֲחֵיו וְכָל-אֲחֵי־תִיּוֹ וְכָל-יָדְעָיו לְפָנָיו, וַיֹּאכְלוּ עִמּוֹ לֶחֶם בְּבֵיתוֹ, וַיָּבִדוּ לוֹ וַיִּנְחַמוּ אֹתוֹ, עַל כָּל-הַרְעָה אֲשֶׁר-הִבִּיא יְהוָה עָלָיו; וַיִּתְּנוּ-לוֹ, אִישׁ קִשְׁיָטָה אַחַת, וְאִישׁ, זָהָב זָהָב אֶחָד. יב וַיְהִי, בָּרַךְ אֶת-אֲחֵרֵי־תִיּוֹ אִיּוֹב--מֵרֵאשִׁיתוֹ; וַיְהִי-לוֹ אַרְבַּעַת עֶשְׂרֵת אֶלְפֵי צֹאן, וְשֵׁשֶׁת אֶלְפִים גְּמָלִים, וְאַלְפֵי-צֶמֶד בָּקָר, וְאַלְפֵי אֲתוֹנוֹת. יג וַיְהִי-לוֹ שִׁבְעֵנָה בָּנִים, וְשְׁלוֹשׁ בָּנוֹת. יד וַיִּקְרָא שֵׁם-הָאֶחָת יְמִימָה, וְשֵׁם הַשֵּׁנִית קִצְיָה; וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית, קָרְן הַפּוֹךְ. טו וְלֹא נִמְצָא נָשִׁים יְפוֹת, כְּבָנוֹת אִיּוֹב--בְּכָל-הָאָרֶץ; וַיִּתֵּן לָהֶם אָבִיהֶם נָחֳלָה, בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם. טז וַיְחִי אִיּוֹב אַחֲרֵי-זֵאת, מֵאָה וָאַרְבָּעִים שָׁנָה; וַיִּירָא (וַיִּרְאֶה), אֶת-בְּנָיו וְאֶת-בְּנֵי בְנֵי-אֲרְבָּעָה, דְּרוֹת. יז וַיִּמָּת אִיּוֹב, זָקֵן וְשָׁבַע יְמָיו. {ש}

חישוב:

האם סיוס זה הוא סוג של תשובה לאיוב?

האם הייתם מעדיפים שהספר יסתיים כך או ללא תוספת עלילתית זו?